

STABILIREA NORMELOR JURIDICE PRIVIN FUNCȚIONAREA SERVICIULUI RELIGIOS ÎN ARMATA ROMÂNĂ

Scutul și Crucea de sorginte română au izbutit să fie, chiar pentru întregul spațiu european¹, stavilă în calea pericolelor fel de fel, realitate judicios exprimată de Ștefan cel Mare când scria principilor creștini: „Necredinciosul împărat al turcilor (...) se gândește cum să supuie și să nimicească toată creștinătatea”, fapt pentru care plănuise păgânul „să vie (...) cu toată puterea sa împotriva noastră și să supuie țara noastră care e Poarta Creștinătății și pe care Dumnezeu a ferit-o până acum. Dar dacă această poartă va fi pierdută - Dumnezeu să ne ferească de așa ceva - atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie”². Or, având prin români acest scut, „mulți creștini trăiau în pace”³. De aceea, ambele instituții care-i așază, unul lângă altul, pe militar și pe cleric, rămân - ele însele, ca și lucrarea lor împreună - între miracolele istoriei, puse la temelia Casei noastre numită România⁴.

Alexandru cel Bun (1400-1432), domn creștin, înțelept și pașnic, pe lângă abilitățile diplomatice și arta militară, excelează și printr-o credință neîndoieală în Dumnezeu și în puterea miraculoasă a Sfințelor moaște, motiv pentru care, în 1415, „au trimis de au adus cu multă cheltuială moaștele Sf. mucenic Ioan al Novii (Ioan cel Nou - n.n.) de la Cetatea Albă și le-au așezat în Târgu, în Suceava la Mitropolie”⁵, arătând, pentru prima dată, că oștenii Moldovei ies la rampa istoriei „nu pe câmpul de luptă, ci asigurând paza moaștelor unui sfânt martirizat de păgâni și ale cărui moaște făcătoare de minuni au fost aduse la Suceava într-o impresionantă procesiune”⁶.

* Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand” – filiala Constanța.

** Studentă la Facultatea de Drept, Universitatea București; reprezentant al Asociației Culturale „Astra Dobrogeană”.

¹ Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în tranșee 1941-1944*, Editura Europa Nova, București, 1998, p. II.

² Arhivele Militare Române (în continuare, A.M.R.), fond Inspectoratul Clerului Militar, arhiva pe anul 1928, dos. 9.

³ *Ibidem*, arhiva pe anul 1929, dos. 4.

⁴ „Monitorul Oficial”, nr. 132, 8 iun. 1932.

⁵ Alexandru V. Diță, 1415. *Semnificația politică a unui act religios: Aducerea moaștelor Sfântului Ioan cel Nou la Suceava*, în „Armata și Biserica”, nr. 4, 1996, p. 53.

⁶ *Ibidem*.

Reprezentanții de seamă ai Bisericii, mitropolitul și episcopii, uneori și egumenii marilor mănăstiri, au jucat un rol politic însemnat în viața țării. Mitropolitul Teoctist al Moldovei este cel care „l-a pomăzuit” pe voievodul Ștefan cel Mare, în 1457, pe câmpul numit Direptate. Ignatie Sârbu, Mitropolitul Țării Românești, a fost trimis de Constantin Șerban în solie în Transilvania (1655), pentru a cere sprijin principelui Gheorghe Rackoczy II. În Moldova, Mitropolitul Ghedeon a fost trimis la Moscova de către Gheorghe Ștefan (1656), pentru a încheia o alianță antiotomană cu țarul, Alexei Mihailovici.

Pravilele românilor, elaborate după modelul codurilor de legiuiri din Imperiul Bizantin, au statornicit reglementări atât civile, cât și bisericești, pentru abaterile săvârșite. Pravila se adresa clerului de mir, mai ales celui din lumea satelor, care trebuia determinat să-și încadreze comportamentul în normele canonice și să conducă enoriașii în spiritul legilor bisericești. În acest cadru se înscriu Pravila cea mică (1640), Pravila cea mare (1652), Pravila lui Vasile Lupu.

Tradiția participării clerului în armată este din cele mai vechi timpuri. După modelul altor state cu tradiție în domeniu (Austria, Rusia, Prusia), și-a aflat locul în mod firesc în cele două armate, munteană și moldoveană, instituția „preotului de oștire” sau confesor militar. La 1834 e amintit un „confesor al capelei” la Statul Major al dorobanților, iar la 1837 se specifica clar existența unui „preot al oștirii”, ieromonahul Visarion, la comandamentul armatei muntene.

Etapale parcurse de serviciul religios în cadrul oștirii, începând cu anul 1850, au îndeplinit cu osârdie „religioasele datorii”, așa cum îndemneau odinioară *Îndatoririle preoților de oștire*, ivite la sfârșit de Brumărel, în 1850, prin vrednicia Mitropoliei muntene și a Departamentului Lucrărilor Ostășești. În acel an apar primele *Instrucțiuni*, intitulate *Îndatoririle preoților de oștire*, în șapte puncte, elaborate de Mitropolia Ungro-Vlahiei, împreună cu Ministerul Lucrărilor Ostășești (M.L.O.), devenit ulterior Ministerul de Război.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Direcția Personal și Operații Militare elabora ordine ale ministrului de Război, atât pentru organizarea procesului de recrutare și selecție în școlile militare, cât și pentru organizarea învățământului militar, prin întocmirea tematicii concursurilor de admitere și a metodologiilor de desfășurare a acestora. Structura examenului de admitere în școala militară de ofițeri demonstrează complexitatea și gradul de erudiție a celor care aspirau la o carieră de ofițer în armată.

Viața acestor *Instrucțiuni* va fi de scurtă durată, întrucât la 6 aprilie 1870 va fi elaborat, aprobat de domnitorul Carol I, și pus în aplicare un alt act normativ privind activitatea preoților de oștire intitulat *Regulamentul clerului din armata permanentă*. Acestui *Regulament* îi

urmează un decret dat în 1876, care preciza că „toate trupele și unitățile teritoriale puteau să aibă câte un preot”, iar „în 1877 preoții unităților au fost înlocuiți cu preoții de Garnizoană, care deserveau toate unitățile din aceeași localitate”.

În 1876 au mai au fost elaborate *Instrucțiunile* intitulate *Datoriile preotului de armată*, ce reglementau „activitatea preotului militar în timp de pace, în privința oficerii cultului divin, a predării «științelor religioase», în școlile militare și stabileau sarcinile în timp de război”. Aceste *Instrucțiuni* au fost publicate de arhimandritul Gabriel Rășcanu (fost preot militar)⁷.

Etapa premergătoare înființării Episcopiei Armatei Române a fost între anii 1915 și 1921. La 15 mai 1915 Sf. Sinod dezbate propunerea Mitropolitului Pimen ca Armata să aibă un serviciu religios bine organizat, având ca îndrumător spiritual un protopop. Alesul Sf. Sinod a fost părintele Constantin Nazarie, profesor universitar de Morală Creștină la Facultatea de Teologie din București.

Părintele Nazarie întocmește *Instrucțiunile asupra atribuțiunilor preoților de armată*, care, după ce și-au căpătat forma definitivă, trecând prin filtrul Sf. Sinod și al Marelui Stat Major, „au devenit ordinul 3451 din 28 octombrie 1915” al Marelui Stat Major și au fost publicate în revista „Biserica Ortodoxă Română” din noiembrie 1915. Este de reținut că *Instrucțiunile* elaborate de Părintele Nazarie „au stat la baza activității preoților din armată până la înființarea Episcopiei Armatei”⁸. Acest document a avut caracter de lege până la 20 iulie 1921.

În subcapitolul intitulat *Organizarea Serviciului religios în armată* este de reținut că, prin instalarea părintelui Nazarie și elaborarea *Instrucțiunilor*, întreaga activitate a preoților a fost atât de bine coordonată, încât Marele Cartier General al Armatei nu a mai avut nimic de adăugat, întrucât – spune autorul – „tot ce se putea prevedea, prevăzusem eu până la cele mai mici detalii”, după care adaugă: „ca dovadă că *Instrucțiunile* alcătuite de mine erau absolut complete, lucrul acesta se poate vedea din faptul că în timpul războiului, cu toată varietatea de situații, n-am ieșit o singură dată din litera și spiritul lor, și n-am avut vreun caz să nu fie prevăzut în ele”⁹. Mai mult – spune el – preoții care se vor distinge prin fapte de curaj și bărbăție vor fi propuși la înaintare (avansare), spre a fi asimilați gradului de căpitan, în timp ce Ajutorul Șefului Serviciului Religios va fi asimilat în gradul de maior, iar Șeful Serviciului Religios în gradul de colonel.

⁷ *Biserica Ortodoxă Română, se va cita prescurtat „B.O.R.”*, IV, 1877-1878, pp. 173-180.

⁸ C. Nazarie, *Referat asupra activității preoților de armată, în campania din 1916-1918*, București, 1920, p. 6-9.

⁹ *Ibidem*, p. 8.

Unificarea Bisericii Ortodoxe Române, ca rezultat al Marii Uniri din 1918, a facilitat înființarea unei entități specializate, care să conducă permanent instituția clerului militar, ai cărei preoți erau răspândiți pe cuprinsul întregului spațiu românesc. Această instituție a fost Episcopia Armatei¹⁰. Legiferările și reglementările nominalizate erau încă o dovadă că „armata nu se poate dispensa de serviciul sufletesc neprețuit al preoțimii”¹¹, cum apreciasse în aprilie 1921 ministrul de Război, clerul fiind receptat drept „o instituție bună, care va întări armata”¹².

Sfântul Sinod, în conlucrare cu Ministerul de Război, a trimis corpurilor legiuitoare ale României (Senatului, la 8 iulie 1921; Adunării Deputaților, la 19 iulie 1921), spre a dezbate și adopta proiectul *Legii privitoare la organizarea clerului militar*, document ce a statuat, pentru prima dată în istoria armatei române, instituția preoților militari activi (permanenți)¹³. Diriguitor absolut al preoților militari de toate confesiunile va fi numit un episcop militar, care va purta titlul «Episcop de Alba-Iulia», făcând parte din Sf. Sinod.

Pentru întocmirea legii din 1921, clericii ortodocși au avut alături și reprezentanți ai celorlalte culte recunoscute: pr. Ștefan Ucsnay, romano-catolic; pr. Iuliu Florian, greco-catolic; șef rabin dr. I. Niemirower, cultul mozaic; pr. Ernest Tökes, protestant¹⁴.

Drept pentru care Sfântul Sinod și Ministerul de Război au promovat spre corpurile legiuitoare proiectul de *Lege privitoare la organizarea clerului militar*. Când Senatul a adoptat, în unanimitate, la 23 aprilie 1921, cererea de a fi dezbătut în regim de urgență proiectul noii legi, ministrul de Război, generalul Ioan Rășcanu, elogia clerul militar pentru pastorația avută în conflagrația care se încheiase, considerând că acesta fusese „mai presus de orice laudă”¹⁵, argumentând că: „preoțimea militară care a însoțit armata în timpul războiului a fost mai presus de orice laudă; ca adevărați apostoli, preoții n-au părăsit un moment postul lor sfânt și de onoare, ajutând ofițerimea spre a putea duce la glorie trupele [...] și acum, ca

¹⁰ Ilie Manole, *Preoții și oștirea la români (1830-1948)*, Răzvad-Târgoviște, Editura Daniel T., 1998, p. 89.

¹¹ Ștefan Pâslaru, 23 aprilie 1921: Legiferarea organizării clerului militar, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 3, 1993, p. 38.

¹² *Ibidem*, p. 39.

¹³ Aurel Pentelescu, *Crucea și arma: Episcopii militari (1921-1948)*, în „Dosarele Istoriei”, XII, nr. 1 (125), 2007, p. 49.

¹⁴ A.M.R., fond Inspectoratul Clerului Militar, Microfilme, r. 1521, c. 0100.

¹⁵ Philippe Gaudin, *Semnificația unui studiu al religiilor astăzi*, în „Marile religii”, București, 1995, p. 27.

și în război, armata nu se poate dispensa de serviciul sufletesc neprețuit al preoțimii”¹⁶.

Această *Lege*, având douăsprezece articole, a fost promulgată de regele Ferdinand I, prin Înaltul Decret Regal nr. 3378 din 20 Iulie 1921, și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 99 din 6 august 1921. *Legea* a fost urmată de un *Regulament de punere în aplicare a Legii privitoare la organizarea clerului Militar*, promulgat prin Decretul Regal nr. 1970 din 18 iunie 1924 și publicat în „Monitorul Oficial” nr. 115 din 1924. Acest *Regulament* este elaborat în 9 capitole și 48 de articole. Corespundea Constituției din 1923.

Conform noii legi, „se admit în cadrele armatei pentru necesitățile profesionale și ale dezvoltării sentimentului religios preoții militari activi de orice rit” (art. 1). *Regulamentul*¹⁷ venea cu precizarea: „preoții militari de orice religie și rit recunoscut de Ministerul Cultelor”¹⁸.

Cadrul juridic în care se manifesta ecumenismul clerului militar era prevăzut amănunțit și în *Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii privitoare la organizarea clerului militar*, cuprins în Înaltul Decret Regal nr. 1920 din 18 iunie 1924, în care se admiteau în cadrele armatei „preoții militari activi de orice rit, pentru necesitățile profesionale și ale dezvoltării sentimentului religios” (art.1)¹⁹.

Se prevedea că preoții cu gradul de căpitan se recrutează dintre licențiați și doctorii în teologie, după o practică de păstorire de 3 ani, neavând o vârstă mai mare de 32 ani. Cei de divizii și cei de corp de armată se recrutează dintre preoții de regimente²⁰. Comisia de concurs, numită prin decizie ministerială, includea, alături de președinte – care era inspectorul clerului militar – patru membri (art. 2); pentru preoții cultelor minoritare, în comisie era inclus și câte un reprezentant al confesiunii candidatului (art. 10)²¹.

Clerul militar activ și de rezervă avea subordonare dublă: pe plan administrativ și disciplinar, toți preoții militari, pastori, rabini și imami se aflau sub conducerea episcopului de Alba Iulia; pe plan spiritual, ei ascultau de șefii confesiunilor minoritare de care aparțineau.

¹⁶ Ștefan Pâslaru, *op. cit.*, p. 38.

¹⁷ „Monitorul Oficial”, nr. 115, 1924; „Monitorul Oastei”, nr. 9, 1924; Ministerul de Război, *Legea și regulamentul privitoare la organizarea clerului militar*, Tipografia Marelui Stat Major, București, 1924.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Legea clerului militar*, art. 7.

²¹ Ilie Manole, *op. cit.*, p. 97-98.

Îndatoririle preoților militari reflectau, și ele, dimensiunea ecumenică și larga deschidere a regimului cultelor din România; preoții, pastorii și imamii incluși în sistemul asistenței religioase din armată aveau ca atribuții comune săvârșirea slujbelor religioase la unitățile și serviciile armatei, privegherea și îngrijirea educației religioase și morale a ostașilor, combaterea la trupă a pornirilor rele de orice natură, mărturisirea și împărtășirea cel puțin o dată pe an, ținerea predicilor și conferințelor cu caracter religios, moral, național, social economic etc., după un plan stabilit de comun acord cu comandantul unității, ajutarea comandanților la organizarea și conducerea școlilor de carte (art. 19). Preoții militari nu puteau avea nici parohie, nici catedre, puteau fi însă profesori la instituțiile militare²².

Episcopul militar de Alba Iulia era membru al Sfântului Sinod și senator de drept. Se instituie prin decret regal, dintre candidații recomandați de Sfântul Sinod, în acord cu ministrul de Război. Acesta are jurisdicțiune dublă: una spirituală și alta administrativă. Ecumenismul avea astfel și în armată, teren fertil de afirmare. Episcopia militară are aceeași organizare ca și celelalte episcopii ale țării. Cancelaria inspectorului clerului militar funcționează la reședința episcopiei militare, în capitala țării.

Din punct de vedere administrativ, clerul militar este supus regulilor și îndatoririlor prevăzute de legi și regulamente pentru ofițeri²³. Abaterile de ordin disciplinar cad în competența autorităților superioare eclesiastice militare. În scopul acesta va funcționa un consistoriu spiritual militar, constituit dintr-un preot de corp de armată și patru membri preoți de divizie. Sentințele de caterisire a vinovatului pot fi atacate cu apel înaintea Sfântului Sinod. Caterisirea atrage după sine pierderea gradului militar preoțesc și îndepărtarea sa din cler. Sentințele rămase definitive vor fi aprobate de episcopul clerului militar și sunt aduse la cunoștința ministerului de Război pentru executare.

În caz de mobilizare, era stabilit ca numărul de preoți să se completeze cu preoți militari admiși în cadrul de rezervă²⁴.

La 31 octombrie 1927 Marele Stat Major - Secția 1 a primit tabelul nr. 16420, cu sărbătorile legale²⁵ prevăzute la art. 9 din *Legea pentru Statutul funcționarilor publici*²⁶ și art. 18 din Regulamentul Statutului²⁷. Se

²² *Legea clerului militar*, art. 4.

²³ *Legea clerului militar*, art. 10.

²⁴ *Legea clerului militar*, art. 11.

²⁵ A.M.R., fond 5416, dos. 1044, f. 311.

²⁶ „Monitorul Oficial”, nr. 60, 1923.

²⁷ *Loc. cit.*, nr. 189, 1923.

menționau sărbătorile religioase, inclusiv cele 4 zile de Crăciun și zilele de Duminică. Pentru sărbătorile naționale s-a prevăzut suspendarea serviciului și oficierea Te-Deum-ului în toată țara la datele de:

24 ianuarie/4 februarie - Unirea Principatelor și a tuturor românilor;

10/23 mai - Proclamarea Independenței (1877);

Aniversarea Zilei Eroilor morți pentru Patrie (Înălțarea Domnului).

Se stipula oficierea Te-Deum-ului în toată țara, fără suspendarea serviciului, la următoarele aniversări ale Familiei Regale: 22 iulie/4 august - onomastica M.S. Reginei; 11/24 august - Nașterea M.S. Regelui; 3/16 octombrie - Nașterea A.S.R. Principele Carol; 16/29 octombrie - Nașterea M.S. Reginei²⁸.

Conform *Legii pentru regimul general al cultelor*, votată la 31 martie 1928, în armată și în alte instituții ale statului (școli, spitale etc.) cultele aveau dreptul de „a săvârși prin preoții lor, pentru credincioșii lor, servicii religioase de orice natură, cu observarea (respectarea - n.n.) legilor și regulamentelor instituțiilor respective” (art. 16)²⁹. În 1928 a intra în vigoare un nou act normativ: *Regulamentul pentru serviciul religios în timp de pace și campanie*³⁰. Un an mai târziu, *Legea pentru organizarea ministerelor*, promulgată cu Înalțul Decret nr. 2710 din 29 iulie 1929, preciza că Direcția personalului avea și atribuții privind încadrarea armatei cu personal ecleziastic³¹.

Ecumenismul este o caracteristică importantă și a altor reglementări și acțiuni specifice asistenței confesionale în structurile militare. Relevanță au în această privință și prevederile cuprinse în *Instrucțiuni provizorii asupra serviciului religios în timp de pace și în timp de campanie*, elaborate în 1931. Sunt 14 capitole și două anexe referitoare la desfășurarea asistenței confesionale în armată³². Trebuie amintit că organizarea din 1932 a Ministerului nu prevedea în mod expres existența Inspectoratului clerului militar³³.

Instrucțiunile evidențiau importanța pastoralii militare în pregătirea sufletească a soldatului (pentru o îngrijită educație religioasă-morală). Se stabilea că, în predici și conferințe, preotul se va feri de confesionalism

²⁸ A.M.R., fond 5416, dos. 1044, f. 285, 288, 311.

²⁹ Ion Agrigoroaiei, *Organizarea cultelor în România reîntregită*, în „Arhiva Moldovei”, nr. I-II, 1994-1995, Iași, 1996, pp. 142-144.

³⁰ AMR, M.St.M., Arhiva pe anul 1928, curent 110, Dosarul nr. 9.

³¹ *Idem*, Arhiva pe anul 1929, curent 126, Dosarul nr. 4, f. 33.

³² „Monitorul Oficial”, nr. 132, 8 iun. 1932.

³³ AMR, M.St.M., Arhiva pe anul 1929, curent 126, D. nr. 4, f. 33; „Monitorul Oficial”, nr. 132, 28 iun. 1932.

(art. 4, lit. b)³⁴, în sensul de prozelitism. Ideea era explicitată astfel: „În predici care vor fi totdeauna bine pregătite, preoții militari vor trata cu predilecție chestiuni de morală, insistând îndeosebi asupra virtuților ostășești, dragostei de țară, de frați și de Tron. Chestiuni de credință se vor atinge numai rar și incidental și atunci se impune a se arăta sublimul și divinitatea învățăturii creștine și datoria ce rezultă pentru creștin din acea învățătură, fără însă a ataca pe alții, nici chiar sectele religioase, căci acestea despart pe credincioși” (art. 16)³⁵.

În timpul pastorației, pe front, sectele vor fi receptate drept instrumente de diversiune, primejdie de disoluție a credinței și de slăbire a forței psihice și morale. Atât la pace, cât și la război, toate celelalte confesiuni „își vor urma ritul lor, cu obligația de a evita în predici polemicile religioase și discuțiile politice ostășești care ne apropie și ne leagă pe toți în sentimentul datoriei de a ne iubi ca frații și apăra țara, care ne este patria comună” (art. 17)³⁶.

Activitatea preoților militari se desfășura în unitățile militare, în garnizoane, în spitale, la închisoarea militară, la școlile militare³⁷. În legătură cu preoții minorităților religioase, *Instrucțiunile* includeau un capitol, VII, intitulat *Preoții minorităților religioase*, care prevedea în mod expres: „Pentru îndeplinirea serviciilor religioase ale minorităților, în fiecare garnizoană de cel puțin patru corpuri de trupă și cu un număr însemnat de credincioși minoritari se numește câte un preot, pastor, rabin sau imam de garnizoană, ca preot militar activ” (art. 33)³⁸.

Ecumenismul era vizat și de prevederea din *Instrucțiuni*, potrivit căreia „Preotul se va feri să vorbească de lucruri cari nu sunt în doctrina creștină. Să nu vorbească însă așa fel cum ar putea vorbi un ofițer. El se va mărgini în cuvântările sale la adevărurile moralei creștine [...] dragostea de neam și țară și supunere necondiționată față de mai marii lor, precum și iubirea ce o datorează unul față de altul în calitate de camarazi. După cuvântare se stropște trupa cu apa sfințită” (art. 42)³⁹.

Indiferent de rit, în condiții de campanie, ca și în timp de pace, activitatea preotului militar cuprindea săvârșirea Sfintei Liturghii, a slujbelor religioase ocazionale (sfințirea apei, Te-Deum de mulțumire adresată patronului spiritual al unității militare, Te-Deum pentru

³⁴ *Instrucțiuni provizorii asupra serviciului religios în timp de pace și în timp de campanie*, București, 1931, p. 9.

³⁵ *Ibidem*, p. 15.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, p. 14-21.

³⁸ *Ibidem*, p. 24.

³⁹ *Ibidem*, p. 30-31.

izbândă, la Anul Nou, la sărbători, la onomasticele regale, rugăciuni pentru boli, pentru însănătoșire etc. (art. 47, 53), înmormântarea, pomenirea morților (art. 45-52)⁴⁰.

„Soldatului de altă confesiune (preotul militar - n.n.) îi va arăta aceeași dragoste și aceeași îngrijire părintească” (art. 50)⁴¹, la fel ca și ostașului aparținând ritului în care oficiază, în mod obișnuit, acel preot găsim „putere și mijloace cât mai potrivite spre a întări și înflăcăra sufletul ostașului luptător. El nu va uita să pună înaintea ostașilor pilda și tăria de voință de a învinge a Apostolilor și a Mucenicilor, [...] cum și vitejia ostașilor lui Ștefan cel Mare, ai lui Mihai Viteazul, ai regelui Carol și Ferdinand, care au biruit pe vrăjmașii neamului nostru”(art. 52)⁴². În competența preoților militari, așa cum prevăd *Instrucțiunile*, intra și „serviciul religios la prizonieri” coreligionari (art. 58)⁴³.

Grija pentru asistența religioasă fără discriminări confesionale și deschiderea ritului ortodox din armata României către celelalte culte sunt accentuate în capitolul al IV-lea din *Instrucțiuni*. Se stabilea că trebuințele religioase pentru militarii greco-catolici, romano-catolici, evanghelici, reformați, mozaici și mahomedani erau rezolvate prin clerul coreligionar mobilizat și repartizat de Ministerul Armatei (Direcția personalului), pe baza indicațiilor date de Marele Stat Major, respectivii preoți, pastori, rabini și imami fiind înscrși în controalele armatei ca și ceilalți ofițeri de rezervă (art. 64)⁴⁴.

Ultimul document legislativ notabil din prima jumătate a secolului XX, din istoria bilaterală a celor două instituții – Armata și Biserica – a fost *Legea pentru organizarea Clerului Militar* din martie 1937⁴⁵. Această *Lege* este, de fapt, *Legea Clerului Militar* din 1921 modificată. Inițiativa modificării a aparținut Ministerului Apărării Naționale, care, la 21 ianuarie 1936 înaintează Sf. Sinod *Proiectul de modificare a legii privitoare la Organizarea Clerului Militar*, cu elidările, completările și îndreptările de rigoare. Prin cele 19 articole ale sale nu a adus modificări importante legislației anterioare.

Episcopul general de brigadă dr. Partenie Ciopran (1896-1980), ales ca episcop de Sfântul Sinod la 17 iunie 1937, a fost hirotonit arhiereu pentru Episcopia Armatei la 25 septembrie 1937, iar la 8 octombrie a

⁴⁰ *Ibidem*, p. 33-38.

⁴¹ *Ibidem*, 1931, p. 36.

⁴² *Ibidem*, p. 37.

⁴³ *Ibidem*, p. 41.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 27-28, 44.

⁴⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 67, 22 mar. 1937.

primit la Peleş învestirea în funcție.⁴⁶ În plan administrativ, a pus la punct toate rămănerile în urmă de la Catedrala Reîntregirii, unde a găsit multă dezordine. După trei ani de la instalare, toate mijloacele de transport (trăsură, mașină) așteptau să plece în direcțiile unde oștirea și clerul aveau nevoie de prezența lor. După începerea campaniei din Est (22 iunie 1941), cu tact și înțelepciune „a condus misiunea de reîncreștinare ortodoxă în spațiul eliberat de sub bolșevici și a reușit să mențină instituția clerului militar pe linia de plutire în dramatica perioadă de după 23 august 1944, până la 22 august 1948”⁴⁷.

Episcopul Partenie Ciopran a perfecționat asistența confesională în sistemul militar al României, a refăcut și consolidat „în scurt timp bunele raporturi între preoți și corpul ofițeresc”⁴⁸, a condus opera de reîncreștinare ortodoxă în spațiul eliberat de sub bolșevici de către armata română. Tot el a chemat la pastorație și preoți militari pentru cultele minoritare⁴⁹. P.S. Partenie a reușit să mențină instituția clerului militar inclusiv în perioada 1944-1948, cea mai dificilă din existența Armatei române⁵⁰.

În timpul războiului includerea preoților în structurile Armatei Române s-a realizat, conform legislației, pe două căi: prin concurs pentru clerul militar activ și prin chemarea la mobilizare pentru ceilalți preoți. La 22 iunie 1941 clerul militar activ totaliza: un episcop general de brigadă și un protopop, colonel, la conducerea Episcopiei militare; 18 preoți de corp de armată, care aveau gradul de locotenent-colonel sau maior; 88 preoți de garnizoană, maiori⁵¹. Alți circa 200 preoți vor fi mobilizați pentru marile unități și unitățile din subordine, astfel că entitățile militare au putut beneficia de prezența și de lucrarea neobosită a acestora.

Activitatea Serviciului religios în campanie s-a desfășurat în baza unor acte normative elaborate prin grija Inspectoratului Clerului Militar, încă din 1931⁵². Ele erau structurate pe două părți dedicate, prima avea în vedere îndatoririle preoților militari în timp de pace, iar cea de-a doua, activitățile în campanie. Erau abordate și statuate îndatoririle preotului la mobilizare, importanța activității acestuia în campanie, organizarea serviciului religios în caz de război, mobilizarea preoților, structura și

⁴⁶ Aurel Pentelescu, *Înființarea Episcopiei armatei. Episcopii militari*, în „Armata și Biserica”, București, 1996, p. 181.

⁴⁷ Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op. cit.*, p. IX.

⁴⁸ „Arma Cuvântului”, nr. 6-7, 1940, p. 7.

⁴⁹ Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op. cit.*, p. V.

⁵⁰ *Ibidem*, p. IV-V.

⁵¹ Ilie Manole, *op. cit.*, p. 107.

⁵² A.M.R., fond Biblioteca arhivistică, litera I, nr. 121.

atribuțiile serviciului religios la diferite eşaloane, la comandamente, unități, formațiuni de etape și lagăre de prizonieri.

Capitole distincte stabileau parametrii activității religioase a preotului în timpul mobilizării, spovedirea (spovedania) și împărtășania cu Sfintele Taine, binecuvântarea trupei la plecarea din garnizoană, activitatea pastorală pe timpul mobilizării, ridicarea moralului trupei prin „cuvântări, cetiri și prin ținuta demnă a preotului”⁵³.

Din decembrie 1941 documentele oficiale referitoare la organizarea și funcționarea Ministerul Apărării Naționale prevedeau că secretariatul general din Minister răspundea și de Episcopia Armatei Alba Iulia⁵⁴. Această episcopie a funcționat până în anul 1948⁵⁵.

În conformitate cu prevederile *Legii clerului militar* și *Regulamentului* de aplicare a acesteia, preoții necesari armatei în campanie se recrutau dintre preoții militari activi și din rândul celor de rezervă. Repartizarea preoților mobilizați la unități trebuia să se facă, de preferință, în aceeași garnizoană din care proveneau pentru a fi cât mai cunoscuți trupei și pentru realizarea unei comunicări sufletești cât mai profunde, favorizată de legăturile din timp de pace, care să dea roadele pe câmpul de luptă.

Capela de campanie, în cazul în care preotul nu o poseda încă din timp de pace, consta dintr-o ladă de lemn, în care se păstrau toate odăjdiiile și vasele sacerdotale pentru săvârșirea Sfintei Liturghii și a celorlalte Sfinte Taine.

Un rol deosebit era conferit, prin instrucțiuni, acțiunii pastorale pe timpul mobilizării, care avea drept scop ridicarea moralului trupei. Se prevedea ca în condițiile de campanie să fie organizate servicii religioase ocazionale, ca Sfințirea apei, Te-Deum de mulțumire la patronul corpului de trupă, la obținerea unor victorii sau cu ocazia altor împrejurări deosebite: la Anul Nou, la sărbători naționale, la onomastica Regelui sau membrilor familiei regale. Rugăciunile pentru boli molipsitoare, sfințirea de fântâni, curățirea bisericii pângărite se făceau după rânduiala stabilită în Molitvelnic și Liturghier⁵⁶.

România a creat momentul de răscruce 23 august 1944 – de mare însemnătate pentru coaliția Națiunilor Unite. Dar noul aliat, Uniunea Sovietică, a instituit aici o adevărată ocupație militară, a dezarmat și dezmembrat armata, a schimbat regimul politic, sprijinind lupta pentru

⁵³ Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op. cit.*, p. V-VI.

⁵⁴ A.M.R., M.St.M., Serviciul religios, curent 230, litera D, Decizia ministerială nr. 1978 din 22 august 1941 pentru organizarea și funcționarea M.Ap.N.

⁵⁵ *Idem*, Inspectoratul clerului militar, Arhiva pe anul 1945, curent 314, litera D, nr. 1, f. 352.

⁵⁶ Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *op. cit.*, p. VII.

putere a comuniștilor. Noul regim va restructura și politiza armata, determinând în final, pe planul asistenței religioase, desființarea clerului militar din structurile sale.

Prin O.G. nr. 29 din 8 mai 1945, înființându-se Direcția Superioară a Culturii, Educației și Propagandei⁵⁷ – numită și Aparatul pentru Educație, Cultură și Propagandă (A.E.C.P.) – s-au schimbat radical dimensiunile și scopul prelucrării psihologice și ale educației. Însăși structura acestui aparat – devenit Direcție – dezvăluie politizarea programată a armatei⁵⁸.

Instrucțiunile nr. 6252/1945 stabileau modul în care Inspectoratul General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă⁵⁹ colabora cu clerul militar: punându-se problema de a coordona munca preoților cu organismul menționat, aceștia trebuiau să urmărească aplicarea preceptelor religioase la viața practică, evitând abstractul, teoreticul și sectarismul, să urmărească întocmai noua linie de educație în armată; conlucrarea cu A.E.C.P. fiind obligatorie pentru clericii militari, orientarea lor se realiza prin conferințele organizate cu ofițerii.⁶⁰

În 1947 noi reglementări au întărit locul și rolul A.E.C.P. și, în consecință, au subminat asistența religioasă în armata română: *Legea pentru organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale* (L. 205) și *Legea pentru organizarea armatei* (L. 206), promulgate la 21 iunie.⁶¹ Titlul I, art. 2, alineatul B, punctul C, și Titlul III, capitolul III, art. 28 al primei legi stipulau existența Episcopiei Armatei între organele centrale de conducere, iar art. 35 prevedea: „*Episcopia Armatei organizează și conduce – în legătură cu Inspectoratul General al Armatei pentru educație – educația religioasă în întreaga armată*”.⁶² Era legiferată structura pentru asistența religioasă din armată, componentele fiind repartizate la minister, comandamente, garnizoane și unități.

Invocând o nouă reglementare juridică – *Legea cultelor nr. 177/3 august 1948*⁶³, potrivit căreia preoții militari nu mai făceau parte din cadrele active ale armatei⁶⁴, după 27 de ani de fructuoasă și binecuvântată conlucrare între Armată și Biserică, prin Ordinul Nr. 946426 din 22 August 1948, al Regiunii a III-a Militare, cu sediul la Cluj-

⁵⁷ A.M.R., fond 465, dos. 2, f. 1264.

⁵⁸ Ilie Manole, *op. cit.*, p. 163.

⁵⁹ A.M.R., fond 484, dos. 14/1945-1946, f. 6.

⁶⁰ A.M.R., fond Microfilme, rola P II 4.2457, c. 159-160.

⁶¹ „Monitorul Oficial”, partea I A, nr. 141, 24 iun. 1947, p. 5110-5119, 5119-5127.

⁶² Ilie Manole, *op. cit.*, p. 168.

⁶³ „Monitorul Oficial”, nr. 178, 4 aug. 1948.

⁶⁴ Raport nr. 49.585 din 30 august 1948.

Napoca, Clerul Militar a fost desființat⁶⁵. Decretul din 4 august 1948 privind educația s-a corelat cu noua Lege a Cultelor (Decret 177/1948). Astfel, statul român controla în întregime treburile ecleziastice. Averile și fondurile bisericii erau naționalizate. Alegerea Patriarhului, a majorității membrilor din Sfântul Sinod, a Consiliului Național al Bisericii și a administrației patriarhale era dirijată de P.C.R. Controlul financiar direct îl aveau miniștrii comuniști⁶⁶.

Astfel, după circa 100 de ani de existență, asistența religioasă a fost înlăturată din structurile armatei române. Ateismul a înlocuit religia în cazărmi, garnizoane, școli și spitale militare, Armata fiind separată de Biserică, oficial până în 1990.

După evenimentele din decembrie 1989, cele două instituții – Biserica și Armata – și-au reluat colaborarea. Actul de bază prin care s-a creat cadrul legislativ pentru reluarea asistenței religioase în Armata română și reorganizarea ei cu caracter permanent a fost *Decizia din 1 ianuarie 1994 a Ministerului Apărării Naționale privind crearea Compartimentului de Asistență Religioasă în Direcția de Cultură*.

La 11 octombrie 1995, prin semnarea de către Ministerul Apărării Naționale și Patriarhia Română a „*Protocolului cu privire la organizarea și desfășurarea asistenței religioase în Armata României*”, se reînnoadă vechea tradiție a prezenței preotului în mijlocul oștirii. Compartimentul de Asistență Religioasă a fost transformat în Secția de Asistență Religioasă și Ordonanța privind constituirea și organizarea clerului militar⁶⁷.

A fost emisă Ordonanța de Guvern nr. 106 din 31 august 2000 privind constituirea și organizarea clerului militar⁶⁸, care a intrat în vigoare pe 3 septembrie 2000. A fost aprobată *Legea nr. 195 din 6 noiembrie 2000 privind constituirea și organizarea clerului militar*⁶⁹. Activitatea religioasă în unitățile militare aparținând Ministerului Apărării este reglementată de *Legea nr. 195 din 6 noiembrie 2004*, privind constituirea și organizarea clerului militar, și de *Ordinul ministrului Apărării nr. M. 149 din 14 noiembrie 2000* privind aprobarea *Regulamentului de organizare și funcționare a asistenței religioase în armată*.

⁶⁵ Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000. Biserică. Națiune. Cultură*, vol. III, Tom. I, E.I.B.M.B.O.R., București, 2006, p. 529.

⁶⁶ Nicolae Șerbănescu, *Patriarhia română la 70 de ani (1925-1996)*, în „Autocefalie. Patriarhie, slujire sfântă”, București, 1995, p. 278.

⁶⁷ „Monitorul Oficial”, nr. 436, 3 sep. 2000.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Idem*, Partea I, nr. 561, 13 nov. 2000.

Caracteristicile uniforme militare clericale, a însemnelor distinctive și de ierarhizare, specifice clerului militar din Ministerul Apărării Naționale, au fost stabilite prin Regulamentul din 19 mai 2004⁷⁰:

În art. 1. - (1) Uniforma personalului militar clerical din Ministerul Apărării Naționale este aceeași cu a ofițerilor în activitate. (2) Culoarea uniforme personalului militar clerical este determinată de culoarea uniformei categoriei de forțe ale armatei unde acesta este încadrat.

Din toate timpurile și în toate armatele, misiunea soldatului este aceea de luptător. Orice militar primește în dotare o armă. Deci, nu există soldat fără armă, așa cum nu poate sluji un preot fără cruce. Sfântul Apostol Pavel recunoaște că „*nu o poartă degeaba*” (Romani, 13, 4). Atunci când situația impune, el nu va ezita să folosească arma cu respectarea regulamentelor și ordinelor primite.

Având în vedere procesul de restructurare și modernizare pe care îl traversează Armata României, se impune ca activitatea de asistență religioasă să fie susținută și sprijinită unitar de centrele eparhiale, evitându-se situațiile care dau naștere la precedente și pot prejudicia stabilitatea și chiar prezența preoților în structurile militare; în acest sens, respectarea Statutului Bisericii Ortodoxe Române, a Hotărârilor Sfântului Sinod și a legislației în vigoare, în ceea ce privește recrutarea și numirea preoților, relațiile de coordonare și subordonare, statutul bisericilor și capelilor militare, are rolul de întărire și consolidare a prezenței Bisericii în rândul structurilor militare.

Armata și Biserica au slujit interesele neamului și ale creștinătății, au asigurat atât stabilitatea internă, cât și identitatea românilor, au participat la toate momentele derulate în spațiul românesc și uneori în cel învecinat, numai în răstimpul ultimelor trei secole oștenii (militarii) și preoții români luând parte la două revoluții, 1821 și 1848-1849, la două uniri, 1859 și 1918, la patru războaie, 1877-1878, 1913, 1916-1919 și 1941-1945, la răsturnarea regimului totalitar comunist în decembrie 1989 și la misiunile internaționale sub egida NATO sau pentru menținerea păcii în alte părți ale lumii.

Cele două instituții au influențat starea și evoluția societății, au conferit acesteia pecetea creștinismului, puterea continuității, forța uimitoare de a înfrunța, în răstimpul a peste două milenii, vitregiile care ne-au tot împresurat și asediat⁷¹.

⁷⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 478, 28 mai 2004.

⁷¹ „Monitorul Oficial”, nr. 115, 29 mai 2004.

ESTABLISHING LEGAL NORMS REGARDING THE FUNCTIONING OF THE RELIGIOUS SERVICE IN THE ROMANIAN ARMY

Abstract

The prominent representatives of the Church, the metropolitan and the bishops, sometimes even the egumens of the great monasteries, played a significant political role in the life of the country. The fables of the Romanians, elaborated according to the model of the byzantine codes of laws, established civil and religious regulations for the deviations committed. The steps taken by the religious service within the army, from 1850, fulfilled the "religious duties", as formerly called "Duties of the army priests". In the second half of the nineteenth century, the Personnel Department and Military Operations elaborated orders of the Minister of War for the organization of the recruitment and selection process for the military schools. In 1876, the Instructions entitled Duties of the army priest were elaborated. The stage preceding the establishment of the Episcopate of the Romanian Army was between 1915-1921. This stage begins on May 15, 1915, when the Holy Synod debates Metropolitan Pimen's proposal that the Army should have a well-organized religious service, having as its spiritual guide an archpriest. The unification of the Romanian Orthodox Church, as a result of the Great Union of 1918, facilitated the establishment of a specialized entity, which would permanently lead the institution of the military clergy, whose priests were spread throughout the entire Romanian space. The duties of the military priests also reflected the ecumenical dimension and the wide openness of the Romanian regime.

Keywords: Religious Service; Romanian army; the military clergy; priests; The Orthodox Church.